

Anita Gamulin

Drvene stropne konstrukcije u gradu Hvaru

Anita Gamulin
Ministarstvo Kulture RH
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Konzervatorski odjel u Splitu
HR – 21 000 Split, Porinova 2

UDK: 72.04-035.3:624.074.3(497.583Hvar)
Prethodno priopćenje/ Preliminary Communication
Primljen/Received: 3. 3. 2016.

Ključne riječi: Hvar, drvene konstrukcije, gotika, barok, restauracija-konzervacija

Key words: Hvar, wooden constructions, Gothic, Baroque, restoration-conservation

U tekstu se obrađuju do sada istražene drvene stropne konstrukcije sačuvane u kulturno-povijesnoj cjelini grada Hvara, koji imaju stilske odlike od gotike do baroka, analizira se konstrukcija i dekoracija stropova na do sada poznatim primjerima.

Drvene međukatne konstrukcije sastavni su element povijesnog stambenog graditeljstva. U ranim razdobljima, kao i u ruralnim prostorima, međukatne konstrukcije imaju prvenstveno utilitarnu namjenu, no kasnije grednjaci uz konstruktivnu funkciju dobivaju i dekorativne elemente kao odlike stila, bilo da su to rezbareni ukrasi ili oslici bojom. Dekoracije nalazimo na nazidnim gredama, osnovnom grednjaku prostorije, kao i na potpornoj gredi ako postoji, a uz osnovne elemente konstrukcije uvode se i dodatni elementi koji uz tehničku namjenu sve više preuzimaju i onu dekorativnu. U reprezentativnim prostorima nad kamenim konzolama, a pod nazidnicama, često se umeću drveni bogato rezbareni imposti¹, a ukrašavaju se bojenjem ili rezbarenjem. Nad nazidnicom, u utore između greda,

1 Cvito Fisković drvene konzole opisuje ovako: *na kamenim konzolama stoje uzduž zidova duge i niske drvene konzole rezane u obliku zavijenih voluta, koje se prema kraju smanjuju. Niz takvih konzola, poznatih i čestih u mletačkom i dalmatinskom graditeljstvu, čini ukras sličan lambrequinu*, vidi: Fisković, C. (1942.): *Gotička drvena plastika u Trogiru, Rad hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 276*, Zagreb, 128; Vanja Kovačić isti element opisuje kao *rezbarene drvene podvlake*, vidi: Kovačić, V. (2008): *Samostan sv. Križa na Čiovu, Dominikanci u Hrvatskoj*, Katalog izložbe Dominikanci u Hrvatskoj (20. 12. 2007. – 30. 03. 2008.), Zagreb, 267. Navedeni se element u literaturi ponekad naziva *papagajski kljun*, vidi: Šprljan, I. (2011.): *Gotički drveni stropovi u Šibeniku i okolici – katalog i obnove, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 31-32, Zagreb 2007. – 2008., Zagreb, 161-173.

umeću se zaglavne daske. Nad gredama se ugrađuje sustav uzdužnih i poprečnih letvica koje su često bogato oslikane geometrijskim ili vegetabilnim motivima. Letvice čine kasetirana polja koja se ponekad oslikavaju (oslikava se donja strana podnih greda), a stropna konstrukcija se dodatno obogaćuje i nizom dekorativno obrađenih letvica, koje se postavljaju kako bi prekrile tehničke nesavršenosti koje nastaju prilikom montaže stropa.

Drveni grednjak, koji se uz osnovne elemente (kamena konzola, nazidnica, nosive grede i daščani pod) često sastoji i od navedenih dodatnih elemenata, ponekad ukrašenih reljefom i bojom, ipak u svakom svom segmentu zadržava primarnu, konstruktivnu funkciju. Kod raskošnijih grednjaka pod nazidnicama se umeću rezbareni imposti koji osim reprezentativnosti imaju i konstruktivnu funkciju rasterećivanja nazidne grede, koja nije opterećena „točkasto“, u području oslanjanja na kamenu konzolu, već kontinuirano, duž drvenog umetka. Zaglavne daske, osim što pokrivaju neobrađeni dio zida, uglavljaju se u utore načinjene na gredama, čime ravnomjerno fiksiraju međusobnu udaljenost greda, sprječavaju njihovu torziju i moguće deformacije, te doprinose krutosti čitavog konstruktivnog sustava. Zaglavne daske često su dodatno ukrašene, bilo rezbarenjem (oblik jedne ili dvije trilobe, utori, niz dijamantnih šiljaka ili zubaca) ili bojom. U prostorijama većeg raspona pod osnovnim gredama, a u zoni najvećeg progiba (sredina raspona) postavlja se potporna greda, koja se obično ističe većim dimenzijama kako bi podnijela dodatno opterećenje stropa i amortizirala veliki raspon – polaže se okomito na grednjak, ugrađuje u poprečne zidove prostorije ili oslanja na kamene konzole, te se redovito ukrašava rezbarenjem ili oslikom. Uzdužne i poprečne letvice koje se oslanjaju na utore napravljene s gornje strane greda formiraju kasetirana polja

koja ukrašavaju čitav strop,² ali imaju i tehničku ulogu sakrivanja reški koje nastaju polaganjem daščanog poda. Upravo zbog ove funkcionalne uloge, već u renesansi, a redovito u baroku, sustav letvica reducira se samo na letvice koje se postavljaju okomito na grednjak, a montiraju se u utore koji se pripremaju na gredama. Ove letvice sakrivaju sljubnice podnih dasaka. U bogatijim primjerima drvenih grednjaka ukrašava se i osnovna nosiva građa – nazidnice i grede, bilo rezbarenjem (brojni primjeri s prostora Šibenika, u Hvaru palača Paladini)³ ili oslikom. Gotički grednjaci imaju na kontaktu greda i nazidnice ukrasne letvice koje obrubljuju gabarit prostorije, često rezbarene motivom tordiranog konopa, te druge profilirane letvice, ukrašene nizom triloba, dijamantnih šiljaka ili drugih ukrasa iz gotičkog stilskeg repertoara. Ovakve letvice uz primarnu dekorativnu ulogu imaju i utilitarnu namjenu „sakrivanja“ tesarških nepravilnosti nastalih prilikom montaže čitavog drvenog sustava tavanice, a koji su najočitiiji upravo uza zidove, na sudaru greda i nazidnica.

Kontinuirani konzervatorski rad na prostoru kulturno-povijesne cjeline grada Hvara ubicirao je više povijesnih grednjaka, sa stilskim odlikama od gotike do baroka. Radovi koji su se odvijali na pojedinačno registriranim kulturnim dobrima uključili su istražne radove i izradu dokumentacije kao i izradu konzervatorsko-restauratorskih elaborata. Nadležna konzervatorska služba aktivno sudjeluje u obnovi pojedinačno registriranih stambenih kuća u Hvaru, pa su neki do sada samo ubicirani stilski stropovi sada već dokumentirani, djelomično ili potpuno istraženi, te je izrađena potrebna restauratorska i arhitektonska dokumentacija, a pojedine su konstrukcije u potpunosti restaurirane i rekonstruirane. Sustavno istraživanje drvenih grednjaka Konzervatorski odjel u Splitu provodi od kraja 20. stoljeća. Čini nam se vrijednim o dosadašnjim rezultatima sustavno pisati, kako bi građa poslužila daljnjim komparativnim analizama i potaknula svijest o značaju očuvanja ovog fragilnog elementa povijesnog graditeljstva.⁴

.....
2 Grednjaci opremljeni letvicama u ugovorima koji su sklapani s drvodjelicima na dubrovačkom području u razdoblju od 1425. do 1435. godine nazivaju se *cantinnelle in quadro*. U dokumentima o unutrašnjem uređenju često se spominje i termin *ghabia* ili *cabia*, s dvojakim značenjem, u vezi s posteljom, ali i kao drveni strop nad cijelom prostorijom. Vidi: Grujić, N. (2013.): *Kuća u gradu*, Dubrovnik, 107, 138.

3 Šprljan, I. (2011.): nav. dj.: 161-173; Sava, G. (2015.): *Preliminarni restauratorsko-konzervatorski elaborat za arhitektonsku opremu palače Paladini u Hvaru (krovište i s njim povezani dijelovi)*, Split.

4 Pionirski rad na istraživanju drvenih tavanica na prostoru Splita i okolice započela je Mirjana Marasović, d.i.a. Vidi: Marasović, M. (1990.-1992.): Srednjovjekovne drvene stropne konstrukcije u Splitu, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 16, Zagreb, 134-144. Znan doprinos daljnjem istraživanju dali su kolege Ivana Svedružić Šeparović na području Splita i Ivo Šprljan na području Šibenika i okolice.

HVAR, KUĆA BARTUČEVIĆ, k.č.zgr. 141 k.o. Hvar

Izvorno gotička, a kasnije barokizirana građevina, izgrađena u predjelu Groda, pripadala je obitelji hvarskih plemića Bartučevića, od kojih se posebno ističu renesansni pjesnici Jerolim i Hortenzije. Na prvom katu građevine sačuvan je salon s gotičkom drvenom konstrukcijom, dimenzije prostorije 800 x 730 cm (sl. 1, 2).

U istočni i zapadni zid prostorije ugrađeno je po šest kamenih konzola karakteristične gotičke profilacije, nad kojima su uz zid postavljeni drveni profilirani imposti⁵, u osi ukrašeni rezbarenim zupcima, a nad njima drvena nazidnica pravokutnog presjeka, dimenzija 17 x 15 cm. Nad nazidnicama je 16 greda dimenzije 12 x 16 cm. Na gredama i na nazidnici tijekom istražnih restauratorskih radova nisu nađeni ostatci pigmenta (sl. 3).

Zbog dimenzije prostorije koja se za gotičku gradnju ističe znatnom dubinom (oko 730 cm), a kako bi se izbjegao veći progib greda, postavljena je pod gredama u zoni najvećeg progiba, u smjeru sjever-jug, potporna greda – tzv. *tramezal*, dimenzija 18 x 24 cm.⁶ Potporna greda je duž donjih bridova ukrašena motivom dvostruko tordiranog konopa, a u središtu i na krajevima bočnica ukrašena je motivom cvijeta, na kojem su sačuvani ostatci crvene boje (sl. 4, 5).

Tijekom istražnih radova, u slojevima naknadno postavljene podne konstrukcije, kojima se sanirala već veoma trošna i nagnuta izvorna konstrukcija nad prvim katom kuće, nađene su zaglavne daske, njih ukupno 5, dimenzija 40 x 20 x 3 cm, koje su ukrašene rezbarenjem i bojom. Središnja os zaglavne daske naglašena je dvama vertikalnim utorima, koji su dasku vizualno dijelili na dvije plohe, od kojih je svaka ukrašena rezbarenim motivom trilobe. Istražnim restauratorskim radovima ustanovljeni su ostatci crvene i plave boje, pa su zaglavne daske tako i restaurirane (sl. 6, 7).

Ukrašavanje zaglavnihi dasaka motivom trilobata relativno je često, bilo da ukras čine jedan ili dva trilobata (kuća Vidović u Šibeniku⁷), kao što je sačuvano u ovom primjeru. Različit je nivo i kvaliteta obrade dekoracije, od jednostavnog reljefno obrađenog motiva trilobata (palača Draganić u Šibeniku⁸, palača Statileo u Trogiru, prostor hospicija u samostanu sv. Križa na Čiovu⁹), preko primjera koloriranja karakterističnom crvenom i plavom bojom, koje osim kuće Bartučević nalazimo i na grednjaku velike

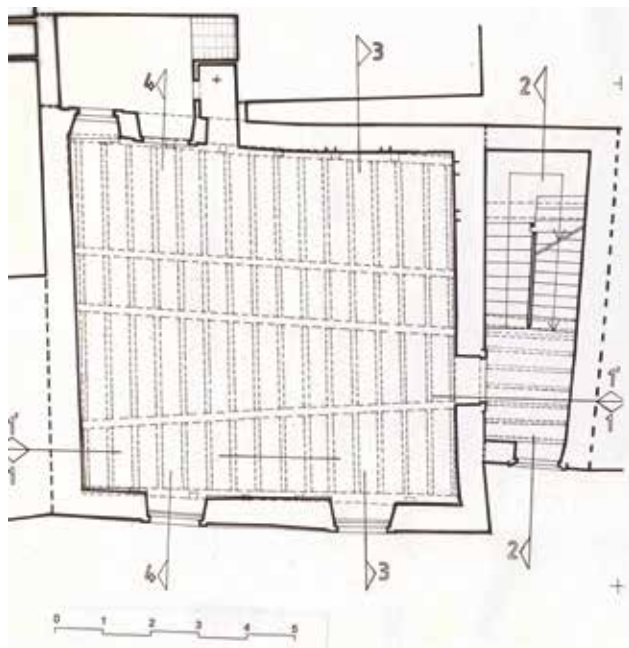
.....
5 Profilacije drvenih umetaka koji se na složenijim gotičkim tabularima postavljaju pod nazidne grede Ivo Šprljan naziva *papagajskim kljunovima*. Ponovno se pojavljuje potreba ujednačavanja i definiranja stručne terminologije.

6 Gamulin, A. (2009.-2010.): Gotičkobarokna kuća Bartučević u Hvaru, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 34, Zagreb, 88.

7 Šprljan, I. (2011.): nav. dj.: 170-171.

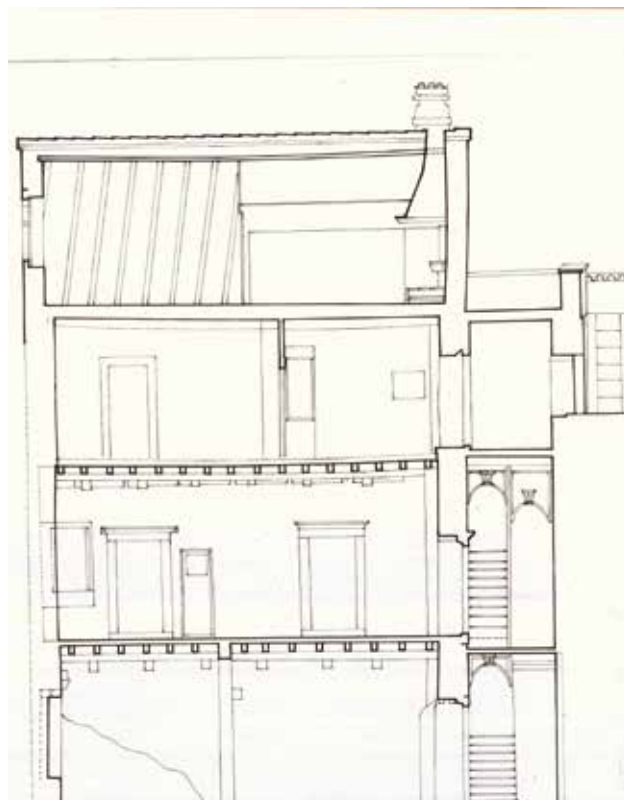
8 Šprljan, I. (2011.): isto: 161-162.

9 Kovačić, V. (2008.): nav. dj.: 268.

1 Tlocrt drvene konstrukcije nad prvim katom, arhitektonski snimak postojećeg stanja (dokumentacija: Konzervatorski odjel u Splitu, 2003.)

Layout of wooden structure above the first floor, architectural survey of current condition (documentation: Conservation Department in Split, 2003)

2 Presjek s pogledom na istok, arhitektonski snimak postojećeg stanja (dokumentacija: Konzervatorski odjel u Splitu, 2003.)

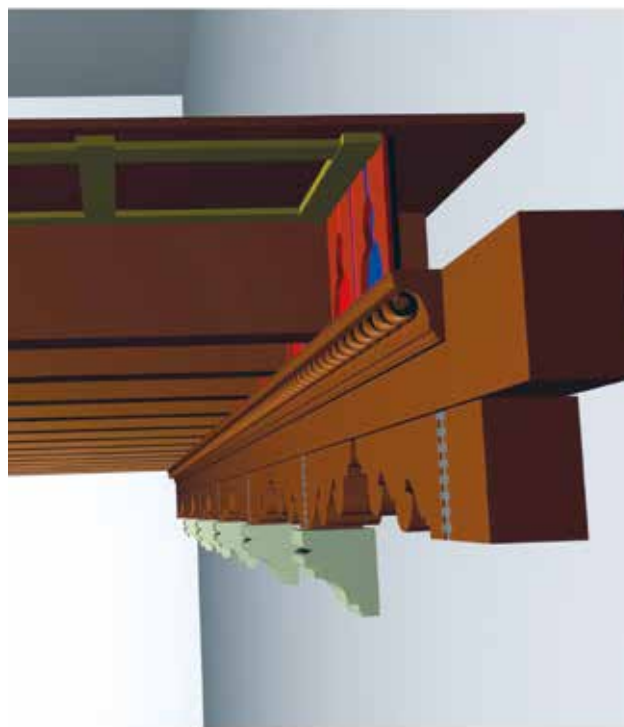
Cross-section with a view to the east, architectural survey of current condition (documentation: Conservation Department in Split, 2003)

palače Papalić u Splitu, do reprezentativnog primjera za glavnih dasaka, koloriranih, reljefno obrađenih i ukrašenih florealnim motivom (kapitularna dvorana samostana sv. Križa na Čiovu¹⁰). Motiv trilobata nalazimo i na bočnim stranicama nosivih greda, bilo da je riječ o reljefu (palača Berislavić u Trogiru)¹¹ ili kolorističnoj obradi (kapitularna dvorana samostana sv. Križa na Čiovu) (sl. 8, 9).

Tijekom istražnih radova pronađeni su manji ostatci oslikanih letvica, sekundarno upotrijebljeni tijekom

10 Fisković, C. (1942.): nav. dj.: 127-129.; Kovačić, V. (2008.): nav. dj.: 267-268. U dominikanskom samostanu na Čiovu sačuvana su tri tabulata, koje je opisala Vanja Kovačić u navedenom djelu, citiram: *U dominikanskom samostanu na Čiovu djelomično je sačuvan tabulat nad prizemljem hospicija, sa oslikom na gredama, kvadratnim kasetama uokvirenim letvicama te zrcalima s izrezanim trilobama između krajeva greda. Na letvicama je motiv bijelih rombova na tamnoj podlozi ukrašenih crvenim točkama. Isti motivi pronađeni su na drvenu kasetiranom stropu zadarske katedrale koji se prema sačuvanom ugovoru datira u 1412. godinu. (...) Na stropu kapelice ili kapitularne dvorane je vrijedan drveni gotički tabulat, oslonjen na kamene konzole i rezbarene drvene podvlake. Grede porubljene tordiranim užetom su obojane izmjenično crvenom i zelenom bojom, oslikane bijelim viticama i cvijećem, a na sredini plavih stropnih kaseti je zvijezda. Na velikom nazidnicama i središnjoj gredi su medaljoni oslikani elegantnim ljudskim likovima u profilu, a na nekima od njih su simboli muke: bič, trnov vijenac, trska, križ, drvene ljestve, spužva i tri čavla. (...) istočni prolaz vodi izravno do mora, iznimno visok kroz visinu prizemlja i polukata te pokriven kasetiranim oslikanim stropom.*

11 Na podatak zahvaljujem istraživaču i projektantu palače Berislavić u Trogiru, arhitektu Ivi Vojnoviću.

3 Rekonstrukcija izvornog stanja gotičke drvene konstrukcije – prostorni prikaz (dokumentacija: G. Sava, 2003.)

Reconstruction of the Gothic wooden structure original condition – spatial display (documentation: G. Sava, 2003)

4 Detalj poduporne grede, ukrašene tordiranim konopom i stiliziranim cvijetom. Stanje prije restauracije (foto: G. Sava, 2003.)

Detail of supporting beam, decorated with twisted rope and stylized flower. Condition prior to restoration (photo: G. Sava, 2003.)

6 Zaglavne ploče prije restauracije (foto: G. Sava, 2003.)

Wedging planks prior to restoration (photo: G. Sava, 2003.)

5 Stanje nakon restauracije (foto: A. Gamulin, 2004.)

Condition following restoration (photo: A. Gamulin, 2004.)

7 Zaglavne ploče nakon restauracije (foto: G. Sava, 2004.)

Wedging planks following restoration (photo: G. Sava, 2004.)

kasnijih sanacija konstrukcije. Letvice su oslikane motivom dijagonalno postavljenog hrastovog lista i stiliziranog cvijeta (grozda) koji se ritmički ponavljaju. Na letvicama se u potpunosti sačuvao oslik, stoga je bilo moguće rekonstruirati dekoraciju plavo-bijelog hrastovog lista i stiliziranog plavo-žutog cvijeta (grozda) na crvenoj podlozi (sl. 10).

Ovakav uzorak oslika čest je na letvicama gotičkih međukatnih konstrukcija, pa ga nalazimo i na drugim sačuvanim primjerima od Venecije do Dubrovačke Republike¹². Ovom prigodom navodimo najpoznatije primjere: u Splitu je sačuvan na dvjema konstrukcijama u palači Grisogono,

12 U Dubrovniku su sačuvani grednjaci s letvicama koje čine kasetirana polja na mnogim kućama iz 15. i 16. stoljeća; letvice oslikane hrastovim listovima nalazimo u objema prostorijama na drugom katu gotičko-renesansne kuće Ragnina u Pustijerni u Ulici braće Andrijića 10, na dvjema tavanicama u kući Luccari u Bandurevoj ulici 3, ali i u ljetnikovcima Tome i Vice Skočibuhe u Suđurđu na Šipanu. Vidi: Grujić, N. (2013.): nav. dj.: 207, 209, 354, 355.; Grujić, N. (1991.): *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb, 190, 210.

u velikoj palači Papalić i samostanu sv. Ante na Poljudu¹³, na stropovima samostana sv. Križa na otoku Krapnju¹⁴, ali i u Veneciji, gdje navodimo primjere stropova sa sjevernih prokuracija na Trgu sv. Marka i iz palače Bernardo, s trijema na prvom katu¹⁵, te u Dubrovniku u kući Caboga.¹⁶ Uz estetsko i dekorativno značenje, navedeni uzorak možemo promatrati i ikonografski, pa tako motiv hrasta, preuzet

13 Đapić-Kranjac, M. (2010.): *Gotičke drvene stropne konstrukcije na području Dalmacije*, Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija, Split, 54.

14 Šprljan, I. (2011.): nav. dj.: 168-169.

15 Menichelli, C., Scappin, L. (2011.): *I solai lignei a Venezia, Venezia – forme della costruzione, forme del dissesto*, Venezia, 118.

16 U kući Caboga u Pustijerni sačuvan je drveni grednjak na prvom katu i u dvorani drugog kata. Na prvom katu letvice postavljene okomito na grednjak oslikane su crno-bijelim motivom hrastovog lista i cvjetovima sa šest žutih latica. Na drugom katu u srednjoj prostoriji sačuvane su letvice s motivom hrastovih listova u crnoj, plavkastozelenoj, smeđoj i crvenoj boji, dok južna prostorija ima letvice oslikane kao na prvom katu. Vidi: Grujić, N. (2001.): *Domus illorum de Caboga, Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 25, Zagreb, 111-113, 117.

8 Split, drvena konstrukcija dvorane u velikoj palači Papalić (foto: A. Gamulin, 2016.)

Split, wooden construction in the grand Papalić Palace hall (photo: A. Gamulin, 2016)

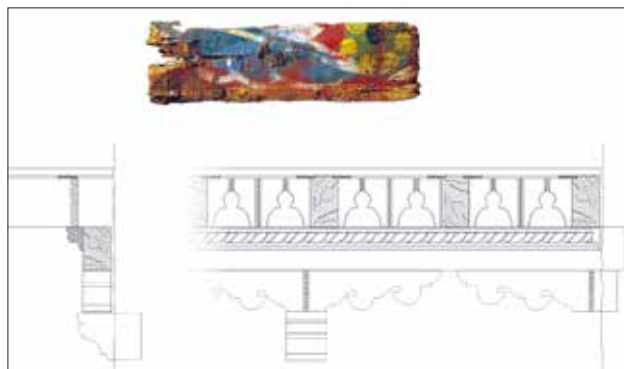
9 Čiovo, drvena konstrukcija kapitularne dvorane, detalj zaglavne ploče (foto: A. Gamulin, 2006.)

Čiovo, wooden construction of capitular hall, detail of wedging plank (photo: A. Gamulin, 2006)

još iz predkršćanskih vjerovanja, u kršćanstvu postaje slikom Krista ili Djevice Marije, a zbog svoje čvrstoće i simbolom za snagu vjere i ustrajnost u teškoćama¹⁷. Motiv hrastovog lista, koloristički redovito interpretiran dvobojno, ritmički se izmjenjuje s motivom stiliziranog „cvijeta“, koji se interpretira i kao grozd gledan odozdo, a što odgovara pogledu na plafon iz prostorije. Stilizirani motiv grozda također ima ikonografsko uporište, s obzirom na to da grožđe, poput euharistijskog vina, predstavlja krv Kristovu¹⁸. Učestalost i topografska rasprostranjenost

17 Badurina, A. i drugi (1985.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 256-257.

18 Isto: 247.

10 Rekonstrukcija grednjaka kuće Bartučević (dokumentacija: G. Sava, 2004.)

Reconstruction of architrave in the Bartučević House (documentation: G. Sava, 2004)

11 Letvice oslikane uzorkom hrastovog lista i grozda – Venecija, Trg sv. Marka, sjeverne prokuracije; Split, palača Grisogono i palača Papalić (foto: A. Gamulin, 2002.)

Moldings painted in oak leaf and grape pattern - Venice, St. Marc square, northern procurations; Split, Grisogono Palace and Papalić Palace (photo: A. Gamulin, 2002)

navedenog motiva, koji je uz motiv pupoljka i cvijeta¹⁹ najčešći florealni motiv na letvicama gotičkih konstrukcija, navodi nas na pretpostavku o postojanju radionica u kojima su se proizvodili i oslikavali dekorativni elementi drvenih konstrukcija. U prilog ovoj tezi ide spoznaja da je gotovo identičan uzorak, kako predloškom, tako i kolorističkom obradom, rasprostranjen duž cijele obale, od Venecije do naših krajeva, kao i činjenica, potvrđena restauratorskim istraživanjima, da su letvice prvo oslikavane, pa kasnije rezane i upasivane tijekom ugradnje, dakle mogle su biti proizvedene u nekoj *bottegi*, te kupljene ili naručene za ugradnju u pojedinu drvenu konstrukciju.

19 Od florealnih oslika na letvicama, uz ranije opisan motiv hrastova lista i cvijeta najrasprostranjeniji je motiv pupoljka i cvijeta (samostan sv. Ante na Poljudu, kapitularna dvorana i hodnik uz kloster dominikanskog samostana sv. Križa na Čiovu, Ca d'Oro u Veneciji). Rjeđi su nalazi letvice oslikanih geometrijskim motivima s uzorcima stilizirane pletenice (kula Cega u Kaštel Starom) ili romboidnim ukrasima (katedrala sv. Stošije u Zadru, hospicij dominikanskog samostana sv. Križa na Čiovu, samostan sv. Križa na Krapnju). Vidi: Kovačić, V. (2008.): nav. dj.: 267.; Rekonstrukcija drvenih tabulata u dominikanskom samostanu sv. Križa na Čiovu, u hodniku prema moru i u hospiciju rezultat je konzervatorskih radova koje su vodili dr. sc. Radoslav Bužančić i dr. sc. Vanja Kovačić.

12-13 Izgled restaurirane i rekonstruirane drvene međukatne konstrukcije svečane dvorane (foto: A. Gamulin, 2006.)
Appearance of restored and reconstructed wooden interfloor construction of the gala hall (photo: A. Gamulin, 2006)

Ovu bi temu bilo zanimljivo pobliže obraditi ako postoje povijesni izvori²⁰, te oslike i ukrase na gotičkim tavanicama povezati s radionicama, na način kako se povezuju klesarske radionice i njihovi majstori²¹ (sl. 11).

Nalazi izvornih letvica iz kuće Bartučević su restaurirani i ugrađeni u cjelovitu rekonstrukciju stropa, koja je provedena u sklopu građevinsko-konstruktivne sanacije kuće 2003. – 2006. godine. Restauratorske radove obavio je restaurator Giuseppe Sava' iz Splita sa suradnicima, a konstruktivnu sanaciju projektirala je tvrtka „Lokošek-projekt“ iz Zagreba. U zatečenom stanju konstrukcije nije bilo moguće ustanoviti izvoran položaj stuba, kakve su zasigurno postojale unutar gabarita prostorije u gotičkoj fazi gradnje kuće, kojoj je kasnije na jugu dograđen barokni aneks s altanom, unutar kojeg je smješteno drveno barokno stubište (sl. 12, 13).

20 Tijekom 15. stoljeća u Hvaru je kroz arhivsku dokumentaciju evidentirano djelovanje osam drvodjelaca (*marangoni*), od kojih bi neki mogli biti izrađivači drvenih tabulata. Među drvodjelicima čak je 69% obrtnika imalo kvalifikaciju majstora. Vidi: Petrić, M. (1996): *Obrti, usluge i službe na Hvaru u 15. stoljeću, Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 12, Split, 229-230, 259.

21 Dubrovačke drvodjelske majstore koji se spominju u ugovorima za gradnju u razdoblju od 1425. do 1435. godine obradila je Nada Grujić. U navedenim ugovorima naručuje se tesana građa – međukatne konstrukcije i krovna konstrukcija, drvene stube s ogradama, stolarija – unutrašnje i vanjske vratnice i prozorski kapci, drvene obloge u sobama, pregradni zidovi, fiksni namještaj – zidni ormari i police, nape i klupe, ali i pomični namještaj – kreveti, stolovi, pisaci stolovi. Drvodjelci su angažirani za sve radove u drvu, i to nakon što se završi kamena gradnja kuće. Vidi: Grujić, N. (2013): nav. dj.: 133-145. Autorica zaključuje da je o drvodjelskim radovima malo pisano, a drvena je oprema u kućama slabo očuvana, budući da je stradavala od vatre i vlage.

PALAČA PALADINI, k.č.zgr. 110 k.o. Hvar, Z-6357

Nad južnim gradskim zidom sagrađena je reprezentativna palača Paladini²². Palača koja ima dvije gotičke faze izgradnje, ranu i razvijenu, u interijeru ima više nalaza drvenih gotičkih konstrukcija²³, pa unatoč tomu što su istražni radovi izvedeni tek djelomično, možemo tvrditi da su ovo najraskošniji drveni gređnjaci u Hvaru, a nalaz profilirane i prepuštene drvene strehe unikatan je za cijeli prostor Dalmacije. Izgradnja palače može se datirati oko 1424. godine.²⁴

Tijekom 2015. godine provedeni su istražni radovi u krovu i tavanici trećeg kata palače, s obzirom na to da je strop trećeg kata konstruktivno povezan s konstrukcijom dvostrešnog krovušta na takav način da stropne grede preuzimaju ulogu veznih greda krovušta, te čine prepuštenu drvenu strehu na jugu.

Gotička drvena streha

Palača Paladini odlikuje se longitudinalnom tlocrtnom dispozicijom dimenzija oko 6,7 x 19,7 metara. Natkrivena je simetričnim dvostrešnim krovom, koji na sjeveru ima kamenu gurlu na konzolama, dok na jugu ima drvenu prepuštenu strehu. Strehu čini niz od 33 roga, a izvorno ih je vjerojatno bilo i više, s obzirom na to da je na jugoistoku palače naknadno izvedena dogradnja (sl. 14, 15).

22 Fisković, C. (1977.): *Graditeljstvo grada Hvara u 16. stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 10, Zagreb, 458.

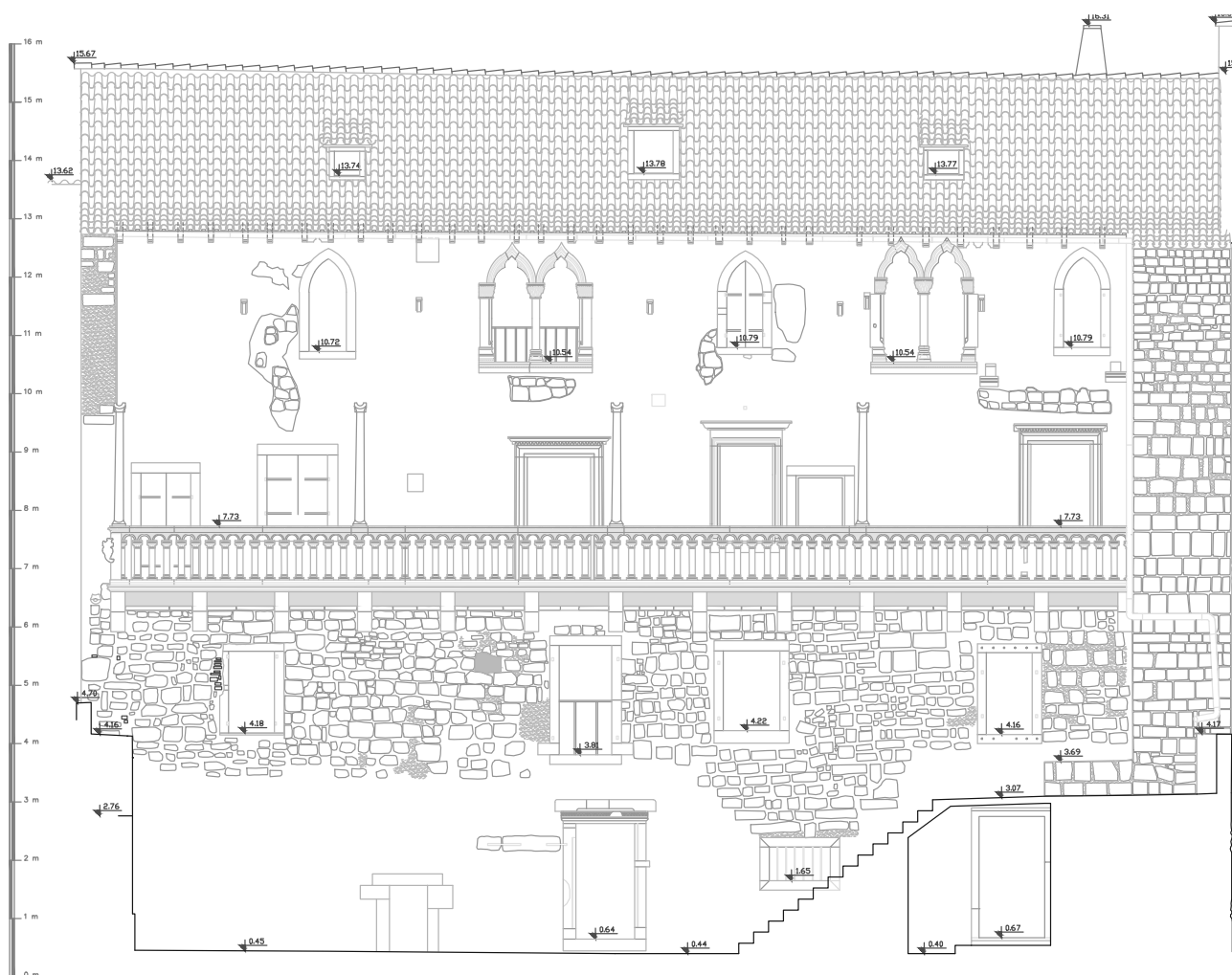
23 Petrić, N. (2015.): *Gotičke palače grada Hvara, Zavičajju Hvaru*, Split-Hvar, 353-354.

24 Vlasnik palače F. Paladini godine 1524. kaže da su *te gradnje napravljene pred stotinjak godina i ukras su i ljepota grada*. Vidi: Petrić, N. (2015.): nav. dj.: 353.

14 Izgled strehe na južnom pročelju (dokumentacija: restaurator G. Sava, 2015.)

Appearance of the eaves on the southern facade (documentation: restorer G. Sava, 2015)

15 Južno pročelje palače Paladini, arhitektonski snimak postojećeg stanja (dokumentacija: „Geodata“ d.o.o., Split, 2003.)

Southern facade of the Paladini Palace, architectural survey of current condition (documentation: „Geodata“ d.o.o. Split, 2003)

Podne grede potkrovlja, koje su ujedno i stropne grede trećeg kata palače, konzolno izlaze na južno pročelje i čine drvenu strehu koja je s gornje strane skošena kako bi prihvatila konstrukciju pokrova. Pod svakom gredom je ugrađena profilirana drvena konzola. Između greda u razini pročelja palače ugrađene su zaglavne daske. Na pročelju ih je danas sačuvano 5, ali nije isključeno da će biti još nalaza pod pročelnom žbukom. Zaglavne daske ukrašene su rezbaranim motivom trilobe, a jedna daska ima ukras dvostruke trilobe i dulja je od ostalih (prosječna duljina 34 – 41 cm), te iznosi 56 cm. Daljnjim istraživanjem potrebno je utvrditi

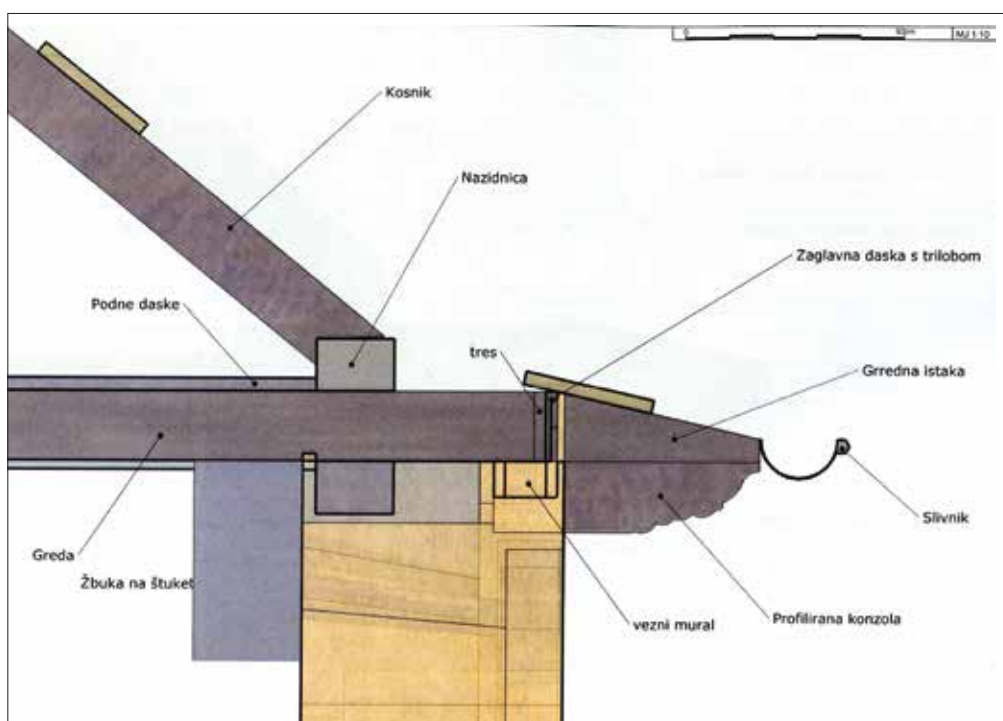
je li različita duljina zaglavne daske, odnosno je li time i razmak rogova-greda rezultat ritmizacije konstrukcije ili nekih naknadnih popravaka. Širina greda također varira od 9 do 12 centimetara, što bi upućivalo na razne popravke i izmjene dotrajale konstrukcije tijekom vremena, čemu se ne treba čuditi, budući da je riječ o drvenoj strehi koja odolijeva atmosferilijama već gotovo 600 godina (sl. 16, 17).

Streha je u odnosu na liniju pročelja prepuštena za oko 85 centimetara, čime pruža zaštitu reprezentativnom balkonu koji se nalazi na drugom katu palače. Valja još napomenuti da je konstrukcija krova sačuvala karakteristični

16-17 Južno pročelje palače – drveni rogovi i zaglavna daska (foto: G. Sava, 2015.)

Southern facade of the palace – wooden rafters and wedging plank (photo: G. Sava, 2015)

18 Presjek konstrukcije krova i strehe (dokumentacija: G. Sava, 2015.)

Cross-section of the construction of the roof and eaves (documentation: G. Sava, 2015)

detalj promjene nagiba s krovne konstrukcije, koja ima oštrij nagib, prema blažem nagibu na strehi, čime se dodatno osigurava odbacivanje oborinske vode od palače i ožbukano pročelja. Ovaj iskustveni detalj promjene nagiba krovnih ploha sačuvan je do danas, kako u tradicijskom graditeljstvu, tako i na urbanoj arhitekturi Dalmacije (sl. 18, 19).

Konstrukcija nad trećim katom palače

Stropna konstrukcija nad trećim katom palače Paladini ujedno je i podna konstrukcija krovnog prostora, koja s dvostrešnim krovom čini zajednički konstruktivni sustav, jer su podne grede ujedno i vezne grede roženičkog krova.

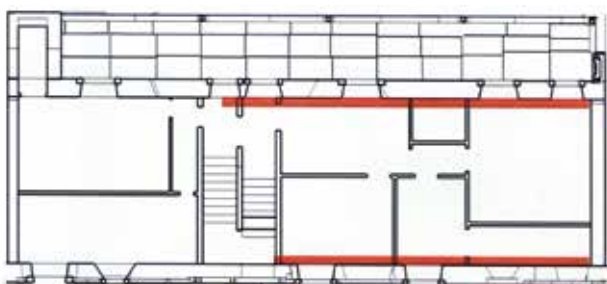
Za sada su provedena tek skromna sondiranja građe iz prostora potkrovlja, dok je podgled drugog kata zatvoren žbukom na drvenoj podkonstrukciji (*štukete*). Ustanovljeno je da su grede začađene i prebojene u više slojeva plave i bijele boje. Grede variraju i dimenzijama (oko 9 – 12 x 16 cm), što upućuje na razne popravke tijekom vremena. U sjeveroistočnom dijelu potkrovlja pronađen je nalaz utora na gornjoj strani greda, koji upućuje na sustav letvica postavljenih u utore okomito na grede, koji je pokrivaio sljubnicu podnih dasaka. Možemo zaključiti da je stropna konstrukcija bila oblikovana kao „polukasetirani“ sustav, no istražne je radove svakako potrebno nastaviti, s ciljem potvrde ovog za sada skromnog nalaza (sl. 20).

19 Prostorni prikaz gotičke strehe (dokumentacija: G. Sava, 2015.)
Spatial display of the Gothic eaves (documentation: G. Sava, 2015)

20 Prijedlog rekonstrukcije tavanice nad trećim katom palače
(dokumentacija: G. Sava, 2015.)

21 Tlocrt drugog kata palače – crvena linija označava zonu podvlaka i nazidnica koje su dostupne uviđaju (dokumentacija: G. Sava, 2015.)
Layout of the palace second floor – the red line marks the zone of girders and wall beams available for inspection (documentation: G. Sava, 2015)

Konstrukcija nad drugim katom palače

Na drugom katu palače Paladini, koji se nalazi u razini visine južnog obrambenog zida, nalazile su se reprezentativne prostorije palače koje su bile povezane s gotičkim balkonom na jugu, koji se pruža u duljini čitavog pročelja i nadvija nad vrtove s agrumima. Ovaj se kat palače i danas koristi kao stambeni prostor, pa su vlasnici izveli montažni podgled kako bi spriječili osipanje trošne konstrukcije. Uvid u sačuvanu konstrukciju stoga je ograničen, opažamo sačuvane profilirane kamene konzole i rezbarene podvlake nad kojima su nazidne grede, dok je sam sustav nosivih greda i ostalih elemenata konstrukcije nedostupan (sl. 21).

Podvlake su naslonjene na profilirane kamene konzole, rezbarene su, a središnji dio je ukrašen nizom dijamantnih vršaka. Nazidnica je u donjem dijelu ukrašena plitko rezbarenim konopom, a ukrašeno je i lice nazidnice rezbarenjem izduljenih pravokutnih polja u središtu kojih se nalaze stilizirani cvjetovi. Vidljivi dio konstrukcije premazan je s više slojeva uljne smeđe boje, a dio je premazan i vapnom. Dostupni elementi konstrukcije upućuju na postojanje bogato ukrašenog grednjaka, a postojanje oslika tek treba istražiti (sl. 22, 23).

Iz svega navedenog, unatoč samo sporadičnom istraživanju, zaključujemo da je drvena građa palače Paladini

22-23 Izgled dostupnog dijela gotičke konstrukcije nad drugim katom palače (foto: G. Sava, 2015.)

Appearance of the accessible part of the Gothic construction above the palace second floor (photo: G. Sava, 2015)

veoma vrijedna, a u nekim elementima i posve raritetna, stoga bi trebalo što skorije omogućiti daljnja istraživanja te restauraciju nalaza.

HVAR, KUĆA GARGURIĆ, k.č.zgr. 296 k.o. Hvar, Z-6669

Gotička dvokatnica izgrađena u predjelu Burak²⁵ imala je sve do 70-ih godina 20. stoljeća u interijeru prvog i drugog

.....
25 Palača Gargurić najraskošnija je gotička građevina hvarskog predjela Burak, koji se sustavno izgrađivao u 15. stoljeću, kada je u razdoblju od 1431. do 1475. godine podijeljeno 170 parcela za izgradnju. U tom razdoblju treba pretpostaviti i izgradnju palače Gargurić. Vidi: Duboković, N. (1960.): O građevinskom razvoju grada Hvara polovinom 15. stoljeća, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12, Split, 166-167.

24 Stanje konstrukcije drugog kata prije rekonstrukcije građevine (izvor: Fototeka Konzervatorskog odjela u Splitu, 1973.)

Condition of the construction of the second floor prior to the reconstruction of the structure (photo: Photo Archives of the Conservation Department in Split, 1973)

25 Hvar, gotička tavanica nakon uklanjanja plafona (foto: A. Gamulin, 2003.)

Hvar, Gothic plafond following the removal of the ceiling (photo: A. Gamulin, 2003)

kata sačuvane drvene konstrukcije iz vremena gradnje.²⁶ Kuća je 80-ih godina 20. stoljeća temeljito rekonstruirana, kada su izvedene nove drvene konstrukcije, koje nisu poštivale izvornu dimenziju niti raspored građe²⁷, no sačuvana je prostorija u svojoj izvornoj dispoziciji, bez pregrađivanja, kao i izvoran položaj stuba (sl. 24).

KUĆA NOVAK, k.č.zgr. 213 k.o. Hvar, Z-5153

Stambena uglovnica koja ima stilske odlike od romanike do renesanse²⁸ na prvom katu i danas ima sačuvanu stilsku drvenu konstrukciju. Konstrukcija nije dostupna detaljnijem uvidu, budući da je u potpunosti zatvorena recentnim pogledom²⁹, stoga samo evidentiramo njeno postojanje nadajući se u budućnosti istraživanju i prezentaciji.

HVAR, KUĆA BRACANOVIĆ, k.č.zgr. 122 k.o. Hvar, RST-N-694

U gotičko-renesansnoj kući izgrađenoj u Grodi,³⁰ na prvom katu izvorno je postojala prostorija koja je namjenom zasigurno odgovarala salonu s izlazom na reprezentativni balkon. Kasnijim preinakama prostora, nastalim tijekom 19. stoljeća, prostorija je podijeljena na takav način da je u sjevernom dijelu prostora izvedena manja soba s ožbukanom tavanicom, dok je u južnom dijelu kuće adaptiran

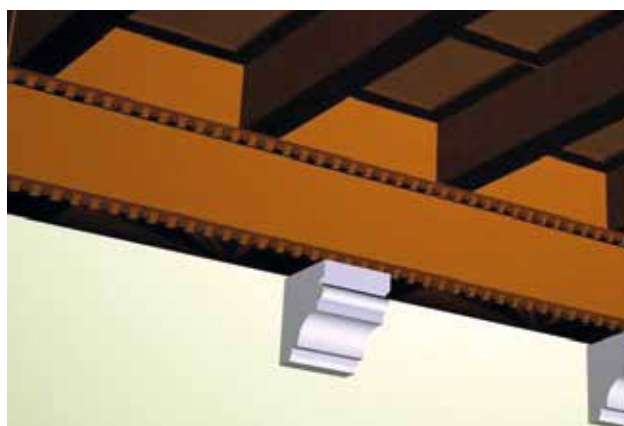
26 Petrić, N. (2015.): nav. dj.: 353.

27 Uviđaj u stanje unutrašnjosti kuće obavljen je u jesen 2015. godine za potrebe postupka preregistracije kulturnog dobra. Razmak ugrađenih greda znatno je veći nego je to vidljivo na priloženoj arhivskoj fotografiji, prilikom rekonstrukcije nisu ugrađene letvice koje su u izvornom stanju postojale, stoga zaključujem da rekonstrukcija nije provedena dosljedno.

28 Petrić, N. (2015): nav. dj.: 353.

29 Na informaciji zahvaljujem konzervatoru dr. sc. Ambrozu Tudoru.

30 Za graditeljstvo grada Hvara, a posebno za predio Grodu karakteristične su kuće prijelaznog gotičko-renesansnog sloga, za koje je u nedostatku arhivskih dokumenata teško utvrditi jesu li građene u drugoj polovini 15. ili u prvoj polovini 16. stoljeća. Vidi: Fisković, C. (1977.): nav. dj.: 460.

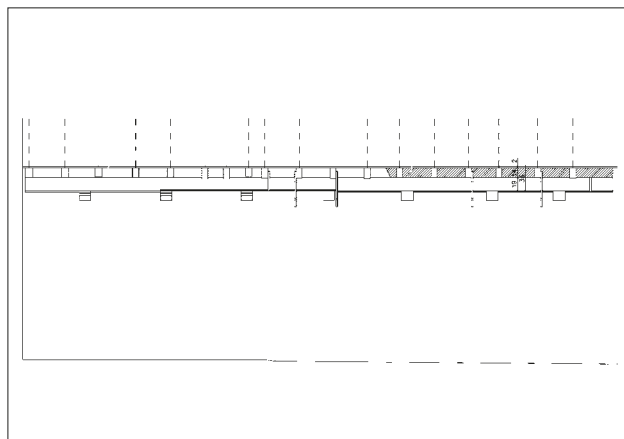
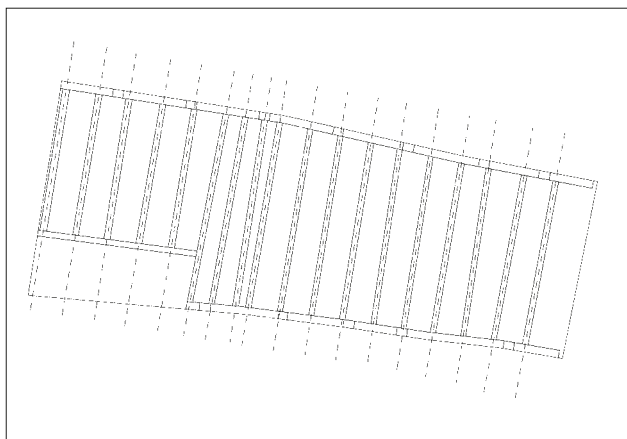
26 Rekonstrukcija (dokumentacija: G. Sava, 2004.)

Reconstruction (documentation: G. Sava, 2004)

salon s plafonom „na gušu“. Tlocrtna dimenzija gabarita kuće iznosi oko 300 x 840 cm, a užom je stranom orijentirana ka sjeveru i glavnoj ulici u Grodi (sl. 25, 26).

Istražnim radovima, koji su provedeni 2001. – 2002. godine prilikom adaptacije kuće za privatnog investitora, pod ožbukanom tavanicom iz 19. stoljeća otkriveni su elementi gotičkog drvenog grednjaka oslonjenog na kamene konzole. U uzdužne zidove prostorije bilo je ugrađeno po 7 konzola gotičke profilacije, od kojih su mnoge bile otučene jer su smetale kasnijoj izvedbi plafona *na gušu* (sl. 27, 28).

Izvorna drvena konstrukcija obuhvaćala je cijeli tlocrt kuće, a kamene konzole gotičkog oblikovanja nosile su drvenu nazidnicu, koja je na gornjem i donjem rubu ukrašena rezbarenim zupcima. Nazidnica je sastavljena od središnjeg dijela – grede dimenzija 12 x 14,5 cm, dok gornji i donji dio nazidnice čine daske ukrašene motivom *denticule*. Ovo je prvi dokumentirani primjer nazidnice koja nije izvedena iz cjelovite građe, već je kompozicija triju drvenih elemenata,

27-28 Arhitektonski snimak zatečenog stanja drvene konstrukcije – tlocrt i presjek (dokumentacija: UMAS, 2002.)
 Architectural survey of the wooden structure current condition – layout and cross-section (documentation: UMAS, 2002)

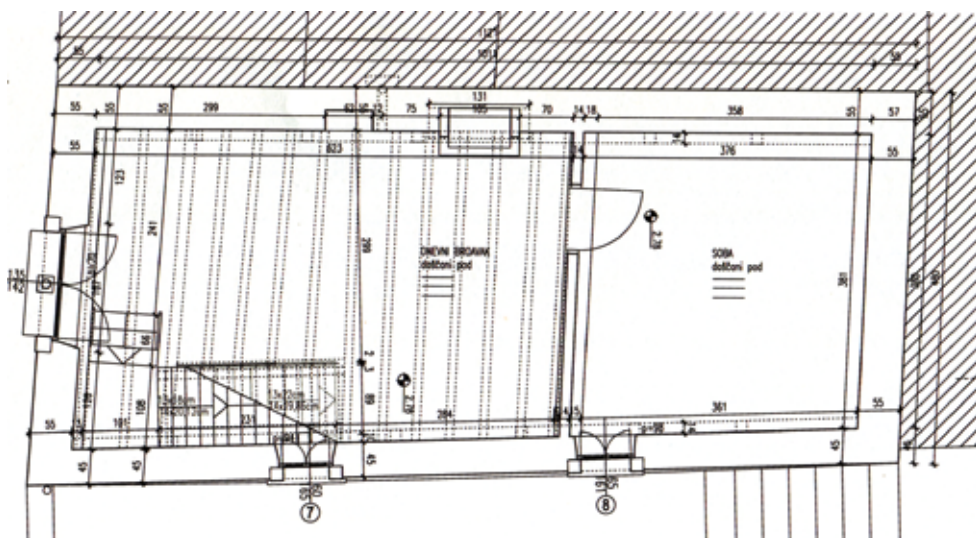
29-30 Izgled nazidnice prije i nakon restauracije (foto: Anita Gamulin, 2005.)
 Appearance of the wall beam prior to and following restoration (photo: Anita Gamulin, 2005)

31 Gotička tavanica tijekom montaže (foto: Anita Gamulin, 2005.)
 Gothic plafond during installation (photo: Anita Gamulin, 2005)

od kojih daščani imaju primarno dekorativnu ulogu.³¹ Na nazidnicama je postavljen niz greda, ukupno njih 18, od kojih je 11 greda dimenzija 8 x 15.5 cm pripadalo izvornoj gotičkoj konstrukciji. Letvice nisu sačuvane, kao ni izvoran daščani pod. Pretpostavljamo da je u 19. stoljeću, kada je konstrukcija značajnije preoblikovana, dio dotrajalih greda zamijenjen novim gredama drugačijih dimenzija, te su oblanjani „jastučići“ s gornje strane izvornih greda, između kojih se postavljao sustav letvica, sve kako bi se lakše postavio novi daščani pod. Tada je uza zid postavljena i drvena podkonstrukcija za izvedbu vijenca *na gušu* i izveden ožbukani podgled na rasteru drvenih letvica (*na štukete*). Između ležišta greda, a uz uzdužne zidove prostorije, sačuvano je ukupno 17 zaglavnih dasaka, bez dekoracija i oslika, dimenzija 42 x 14 x 2 cm, koje su određivale izvoran

.....
 31 Godine 2003. pronađen je isti tip kompozitne nazidnice u palači Jakša, a 2015. godine pronađena je trodjelna nazidnica drugačijeg rezbarenog ukrasa u gotičkoj kući Domančić u Hvaru.

32 Tlocrt prvog kata kuće Domančić, postojeće stanje 2015. godine (dokumentacija: „Idea studio“ d.o.o., Zagreb, 2015.)

Layout of the Domančić House first floor, current condition in 2015 (documentation: „Idea studio“ d.o.o., Zagreb, 2015)

33 Zatečeno stanje grednjaka prije demontaže (foto: G. Sava', 2015.)
Current condition of architrave prior to dismantling (photo: G. Sava', 2015)

razmak greda, s obzirom na to da su se daske uglavljivale u „V“ utore izvedene u bočnim stranama greda (sl. 29, 30, 31).

Grednjak je rekonstruiran u izvornom gabaritu prostorijske, dimenzija oko 3 x 8,40 metara. Izvorna građa zatečena je u lošem stanju, napadnuta crvotočinom, vlagom i osipala se, pa je nakon restauracije manji broj izvornih elemenata konstrukcije, a koji je zadovoljio potrebnu konstruktivnu nosivost, ponovno ugrađen. Restaurirane su nazidnice, manji broj zaglavnihih dasaka i 4 izvorne grede, koje su kvalitetom mogle zadovoljiti projektirano opterećenje, dok su preostali elementi konstrukcije – letvice i podaskanje – izvedeni prema tipologiji gotičke konstrukcije. Kako istražni radovi nisu pokazali tragove bojenja ili oslika, strop je prezentiran monokromno, u boji drva. Istražne radove na konstrukciji izveli su apsolvenci Umjetničke akademije iz

Splita, Studija za konzervaciju i restauraciju, dok su radove restauracije i rekonstrukcije izveli restaurator Giuseppe Sava' i suradnici iz Splita.

HVAR, KUĆA DOMANČIĆ, k.č.zgr. 96 k.o. Hvar, Z-6674

Gotička kuća Domančić stambena je dvokatnica s potkrovljem, sagrađena sredinom 15. stoljeća kao uglovnica u Hvaru, u predgrađu Groda. U oblikovanju pročelja i kamenoj plastici sačuvala je do danas svoj izvoran izgled, dok su drvene međukatne konstrukcije u unutrašnjosti kuće tijekom vremena doživjele razne preinake. Tijekom 2015. – 2016. godine provedeni su istražni restauratorski radovi, kojima su nad prvim katom kuće ustanovljeni ostatci izvorne gotičke konstrukcije, postavljene na profiliranim kamenim konzolama. Iz sačuvane opreme kuće, bogato ukrašene bifore na južnom pročelju, kamenog pila i sačuvanim tragovima izvornog komina u zapadnom zidu interijera zaključujemo da se prostor prvog kata kuće koristio kao *piano nobile*. Tlocrtni gabarit prostora izrazito je longitudinalan i iznosi oko 4 x 10 metara, a duž duljih zidova ugrađeno je po 6 kamenih konzola gotičke profilacije koje nose drvenu nazidnicu. Nazidnica je komponibilna, te se sastoji od središnje grede dimenzije 19 x 14 cm, koja s gornje i donje strane ima dasku debljine oko 2,7 cm. Gornja daska ukrašena je motivom zubaca, a donja motivom tordiranog konopa. Trodijelna nazidnica je konstrukcijom analogna onoj pronađenoj u kući Bracanović (k.č.zgr. 122 k.o. Hvar) i nalazu u palači Jakša (k.č.zgr. 120, 121 k.o. Hvar), a uslijed oštećenja djelomično je bila prekrivena naknadno apliciranom daskom (sl. 32).

Prostor prvog kata pregrađen je u dvije prostorije; sjeverna prostorija imala je ožbukani podgled, dok je u južnoj prostoriji grednjak bio vidljiv. Uklanjanjem ožbukanog podgleda u sjevernom dijelu kuće pronađen je niz od 8 izvornih gotičkih greda, dimenzija 10 x 18 cm, kao i otvor

34 Rekonstrukcija grednjaka (dokumentacija: G. Sava, 2016.)
Reconstruction of architrave (documentation: G. Sava, 2016)

35 Nalaz oslikane letvice – shema oslika (foto: G. Sava, 2016.)
Finding of painted molding – scheme of the painting (photo: G. Sava, 2016)

s *mijenom* u konstrukciji, koji je definirao izvoran položaj drvenih stuba u sjeveroistočnom uglu kuće. Međurazmak zatečenih greda varira od 35 do 45 cm, a zaglavne daske koje bi mogle definirati izvoran međurazmak greda nisu sačuvane. Sve izvorne grede smještene su u sjevernom dijelu prostorije, a imaju prema rubu grede utore u koje su zaglavne daske bile položene. U južnom dijelu kuće dimenzije greda nisu ujednačene, pa su one veće visine položene ležeći, što svjedoči o naknadnim popravcima izvornog grednjaka.³² Sva je drvena građa trošna i jako začađena, napadnuta crvotočinom i gljivicama, u više navrata premazana vapnom, te disperzivnim i uljanim bojama koje se ljušte. Od dekorativnih elementa konstrukcije sačuvan je samo skroman nalaz oslikane letvice, u duljini od svega 10 cm, kao reutilizirani materijal.³³ Na letvici uočavamo motiv stiliziranih bijelo-plavih cvjetova kao kontinuiranog uzorka na crvenoj podlozi, s ritmiziranim žutim točkama.³⁴ Na gredama su s gornje strane sačuvani poprečni utori, čime je određen ritam postavljanja oslikanih letvica okomito na grednjak.

Tijekom 2016. godine započet će sanacija kuće Domančić, u sklopu koje će se izvesti restauratorski radovi i rekonstrukcija grednjaka nad prvim katom kuće prema izrađenom projektu rekonstrukcije (sl. 33, 34, 35).

36 Palača Jakša – trodijelna nazidnica ukrašena zupcima (foto: I. Vojnović, 2003.)
The Jakša Palace – three-part wall beam decorated with dentals (photo: I. Vojnović, 2003)

PALAČA JAKŠA, k.č.zgr. 120, 121 k.o. Hvar, RST-N-482

Kasnogotička palača Jakša sagrađena je sredinom 15. stoljeća na položaju ranijih ranogotičkih kuća, južnim pročeljem postavljena na gradski obrambeni zid. Pročelja palače ukrašena su gotičkom kamenom plastikom, od koje posebno ističemo triforu na južnom pročelju i kameni sabirnik koji je jedini sačuvani element gotičkog pila, u čijem oblikovanju nalazimo utjecaj Jurja Dalmatinca.³⁵ Palača je doživjela preoblikovanja u renesansi i tijekom 19. stoljeća, kada je izmijenjena izvorna dispozicija prostora kao i izvorne međukatne konstrukcije. Tijekom obnove palače 2003.

32 Sava, G. (2015.): *Restauratorsko-konzervatorski elaborat za arhitektonsku opremu kuće Domančić u Hvaru*, Split, 12.

33 Iskustva iz dosadašnjih istražnih radova na primjerima kule Cega u Kaštel Starom i kuće Bartučević u Hvaru ukazuju na to da su se elementi izvorne konstrukcije nalazili kao reutilizirani sekundarni materijal u drugim grednjacima, a kasnije se pokazali „karikom koja nedostaje“ pri rekonstrukciji izvornog stanja gotičkog grednjaka. Temeljem takvog iskustva nadamo se dodatnim nalazima kada se cijeli grednjak demontira.

34 Uzorak oslika može se usporediti s uzorkom oslika na letvici s grednjaka kuće Luccari u Dubrovniku, Bandureva ulica 3; iako je dubrovački uzorak linearniji i stiliziraniji, koloristički se gotovo potpuno podudaraju. Vidi: Grujić, N. (2013.): nav. dj.: 207, 209, 355.

35 Ambroz Tudor smatra da zbog očite perifernosti Hvara u odnosu na glavna jadranska središta širenja kasnogotičke arhitektonske dekoracije, klesarski motivi lisnatih ukrasa i karakteristično povijeno lišće kakvo nalazimo na arhitektonskoj plastici palače Jakša predstavlja odjek Jurjevih radova nastalih u Šibeniku i Splitu. Vidi: Tudor, A. (1998.): Prilog poznavanju utjecaja Jurja Dalmatinca u Hvaru, *Peristil* 41, Zagreb, 52.

37 Izgled tabulara kapitularne dvorane nakon radova restauracije i rekonstrukcije oslika (foto: G. Sava, 2000.)

Appearance of the capitular hall tabular following restoration works and reconstruction of the paintings (photo: G. Sava, 2000)

38 Detalj oslika greda i daščanog poda, pogled na strop (foto: G. Sava, 2000.)

Detail of beams and plank flooring paintings, view of the ceiling (photo: G. Sava, 2000)

godine provedeni su istražni radovi, kada su pronađeni skromni ostatci drvenog gotičkog grednjaka u sekundarnoj upotrebi, nad prizemljem.³⁶ Grede su imale karakterističan utor na gornjoj strani u koji se umetala drvena letvica koja je pokrivala spoj podnih dasaka, a stropu je davala dekorativni, kasetirani izgled. Na navedenoj konstrukciji grede su bile ugrađene sekundarno, u obrnutom položaju, kako bi se izravnao nastali progib i lakše ugradile podne daske, budući da su letvice već bile izgubljene.³⁷ Trodijelna nazidna greda s gornje i donje strane ukrašena zupcima bila je sačuvana *in situ*, ali grednjak nažalost nije restauriran niti rekonstruiran (sl. 36).

FRANJEVAČKI SAMOSTAN – KAPITULARNA DVORANA, k.č.zgr. 485, 486 k.o. Hvar, Z-5091

U prizemlju istočnog krila franjevačkog samostana u Hvaru, južno od sakristije, nalazi se kapitularna dvorana. Dvorana ima sačuvanu drvenu stropnu konstrukciju, koja se sastoji od nazidnica na jednostavnim kamenim konzolama i drvenog grednjaka postavljenog u smjeru istok – zapad. Na nazidnicama, gredama i donjoj strani podnih dasaka uočeni su tragovi oslika. Nad kapitularnom

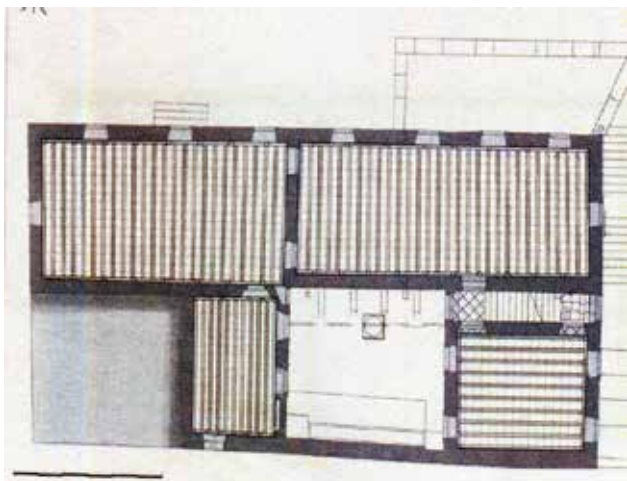
36 Vojnović, I., Palača Jakša u Hvaru, članak predan za tisak u časopisu *Prostor* 2015. godine, zahvaljujem autoru na ustupljenom materijalu.

37 Arhitekt Ivo Vojnović, projektant i voditelj istražnih radova na palači Jakša, uočio je opisane grede u stropu prizemlja palače, koje su tu postavljene prilikom obnove kuće u 19. stoljeću. Kako su kroz dugo vremensko razdoblje grede dobile progib, ondašnji graditelj, koji je obnovio palaču, postavio ih je u obrnuti položaj kako bi poništio utjecaj progiba. Utor za letvicu, koji je izvorno bio na gornjoj strani grede, tada je okretanjem grede bio vidljiv s njezine donje strane. Ovakav način sekundarne uporabe drvene građe učestala je pojava prilikom obnove povijesnih grednjaka, osobito kada izostanu dekorativni elementi konstrukcije, pa tesani utori s gornje strane greda otežavaju postavljanje podnih dasaka.

dvoranom smještena je samostanska knjižnica, a tijekom opsežnih radova na sanaciji crkve i samostana tijekom 70-ih godina 20. stoljeća nad ranije opisanom drvenom konstrukcijom izvedena je armirano-betonska ploča na takav način da su podne daske upotrijebljene kao „izgubljena oplata“. Ovako izvedena konstrukcija, koju smo zatekli 2000. godine prilikom zaštitnih radova, u prostoru dvorane nije omogućila demontažu drvene građe, pa samim time niti potrebne istražne radove tijekom kojih bismo dobili uvid u izvornost zatečenog stanja konstrukcije. Kako je već navedeno, sačuvani su samo osnovni, konstruktivni elementi nosive međukatne konstrukcije, i to nazidnice na kamenim konzolama, ukupno 11 greda postavljenih u smjeru istok – zapad i podne daske. Nije bilo moguće ustanoviti jesu li tijekom vremena uklonjeni neki dodatni elementi konstrukcije³⁸, jer se konstrukcija nije mogla rastaviti i istražiti. Svi su navedeni elementi imali tragove polikromnog oslika koji je restauriran, te je izvedena restauratorska rekonstrukcija oslika tavanice u punom opsegu, a u cilju cjelovite prezentacije prostora kapitularne dvorane. Restauratorske radove izveo je restaurator Giuseppe Sava' iz Splita sa suradnicima (sl. 37, 38).

Na čeonj strani nazidnice sačuvan je oslik – geometrijski niz arkadica oslikan u žutoj i crvenoj boji, donji rubovi greda su geometrijski obrubljeni, a donja strana podnih dasaka ukrašena je stiliziranim cvjetovima. Svi su oslici

38 U situaciji koja omogućava pažljivu demontažu zatečene konstrukcije moguće je iz obrade pojedinih elemenata građe ustanoviti jesu li postojali i drugi, uobičajeni elementi konstrukcije, kao što su letvice koje oblikuju kasetirana ili polukasetirana polja te dekorativni elementi profiliranih letava. Prilikom demontaže uočavaju se i tragovi preinaka – blanjanja gornjeg dijela grede, koje su izvorno izvedene s „jastučićima“ koji omogućavaju montažu letvica, ako ih je bilo.

39 Tlocrt grednjaka nad prvim katom palače (dokumentacija: G. Sava' 2010.)

Layout of architrave above the palace first floor (documentation: G. Sava' 2010)

40 Stanje konstrukcije nad prvim katom (foto: G. Sava' 2010.)

Condition of the construction above the first floor (photo: G. Sava' 2010.)

izvedeni žutom i crvenom bojom. Prilikom oslikavanja podebljani su unutrašnji rubovi latica na cvjetovima, kao i unutrašnji rubovi na lukovima arkadica, čime je u prikazu postignuta plastičnost i dubina. Stilski oslike svrstavamo u renesansni slog, a vremenski u 16. stoljeće, iako detaljnih arhivskih podataka o radovima na kapitularnoj dvorani nema. Arhivski podaci navode da su na samostanu i crkvi poduzeti razni građevinski zahvati, posebno nakon provala Turaka 1571. godine, kada je samostan bio zapaljen i opljačkan.³⁹

PALAČA RADOŠEVIĆ (VUKAŠINOVIĆ-DOJMI), k.č.zgr. 310 k.o. Hvar, Z-5144

Palača Radošević sagrađena je u razdoblju od 1670. do 1686. godine⁴⁰ na sjevernom rubu predgrađa Burak, južno od gradskog trga; nastala je na mjestu prijašnjeg bloka kuća, kada je srušena njihova gotičko-renesansna unutrašnjost i podignuta današnja barokna na šest pilona.⁴¹ Palača je građena kao jedinstven arhitektonski i stilski zahvat baroka, tlocrtna „U“ dispozicije, s reprezentativnim pročeljem na sjeveru i ograđenim dvorištem na jugu. Izvorna tlocrtna dispozicija palače sačuvala se do 1808. – 1809. godine, kada palača prvi put postaje vojarna. Unatoč brojnim preinakama u 19. i 20. stoljeću, unutrašnja organizacija prostora većim je dijelom sačuvana, što je rijedak primjer u stambenoj arhitekturi Hvara.⁴²

39 Kovačić, J. (2009.): *Franjevački samostan i crkva u Hvaru*, Zagreb, 18.

40 Tudor, A. (1995.): *Stambena arhitektura grada Hvara u 17. i 18. stoljeću*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 128.

41 Tudor, A. (2011.): *Obitelj Radošević i njihova barokna palača u gradu Hvaru*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 35, Zagreb, 140.

42 Isto: 146.

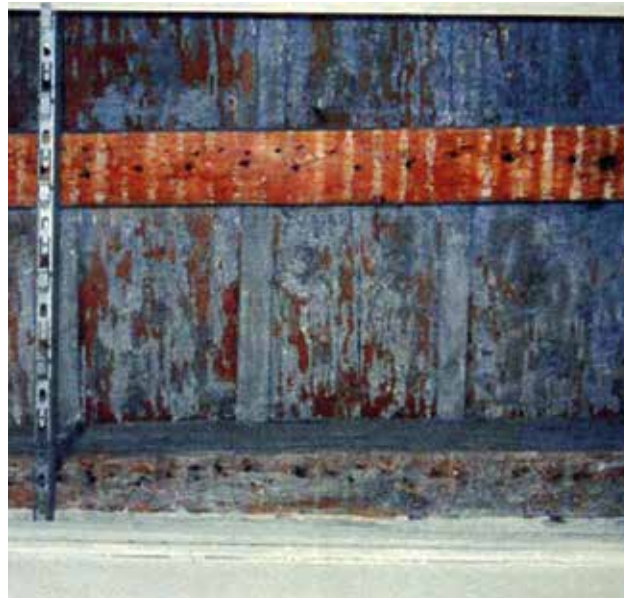

41 Prijedlog rekonstrukcije grednjaka nad prvim katom palače (dokumentacija: G. Sava' 2010.)

Proposal of reconstruction of architrave above the palace first floor (documentation: G. Sava' 2010)

Preliminarni istražni radovi obavljani su tijekom 2010. godine, a prethodili su izradi konzervatorsko-restauratorskog elaborata⁴³. Istražnim radovima uočeno je da je na mnogim mjestima i danas sačuvana drvena građa međukatnih konstrukcija iz vremena gradnje palače. Sondiranja su obavljena samo djelomično, i to po dvije sonde u svakoj prostoriji. Stropne konstrukcije nisu vidljive, jer su zatvorene recentnim podgledom, bilo da je to žbuka na podkonstrukciji od drvenih letvica ili suvremeni metalni montažni podgled (prostor knjižnice). Budući da je građevina u funkciji (u palači su smještene Gradska knjižnica Hvar te druge institucije i stranke), a do danas nije definirana buduća namjena palače, istraživanja su bila manjeg opsega.

43 Sava', G. (2010.): *Palača Vukašinović – Izvješće o konzervatorsko-restauratorskim radovima*, Split.

42-43 Stanje grednjaka na drugom katu palače, zapadna i istočna sonda (foto: G. Sava' 2010.)
Condition of architrave on the palace second floor, western and eastern probe (photo: G. Sava' 2010)

Konstrukcija nad prizemljem

Grednjak nad prizemljem u zapadnom se dijelu sastoji se od 26 greda dimenzija 10 x 15 cm, postavljenim u smjeru sjever – jug. Grede su postavljene na nazidnici, koja je oslonjena na kamene konzole. Između greda su zaglavne daske duljine 28 cm koje su samo prislonjene uz zid, a nisu uglavljene. Grednjak nad istočnim dijelom prizemlja postavljen je na nazidnici koja je oslonjena na konzolama barokne profilacije. Ukupno su 32 grede profila 9 x 13 cm, a u međurazmaku su zaglavne daske duljine 28 cm. Grednjak je začađen i stariji od zaglavnih dasaka.

Konstrukcija nad prvim katom

Sjeverozapadni dio palače ima niz kamenih konzola barokne profilacije nad kojima je nazidnica koja nosi 25 greda dimenzija 10 x 15 cm, postavljenih u smjeru sjever – jug. Među gredama su zaglavne daske duljine 30 cm, a nad gredama su u utore ugrađene poprečne letvice dimenzija 4 x 0,8 cm. Letvice su ugrađene u utore dubine 2 cm koji su izvedeni u gornjem dijelu greda. Sjeveroistočna prostorija palače vjerojatno se izvorno koristila kao *piano nobile* u kojemu je smješten salon, povezan s terasom nad ulicom. Nad konzolama barokne profilacije i nazidnicom postavljen je niz od 30 greda dimenzija 10 x 15 cm, sa svijetlim razmakom od 30 cm. Grednjak je opremljen zaglavnim daskama i letvicama kao i prethodni, drvena građa je bez preslika, u dobrom stanju, a oba su grednjaka iste starosti. Grednjak je premazan s više slojeva uljnih lakova u boji drva i u bijeloj boji (sl. 39, 40, 41).

Jugoistočno krilo ima sačuvan grednjak koji s obzirom na daske različitih širina, prevelik razmak greda i nedostatak poprečnih letvica evidentno nije izvoran, već je tijekom vremena preslagivan.

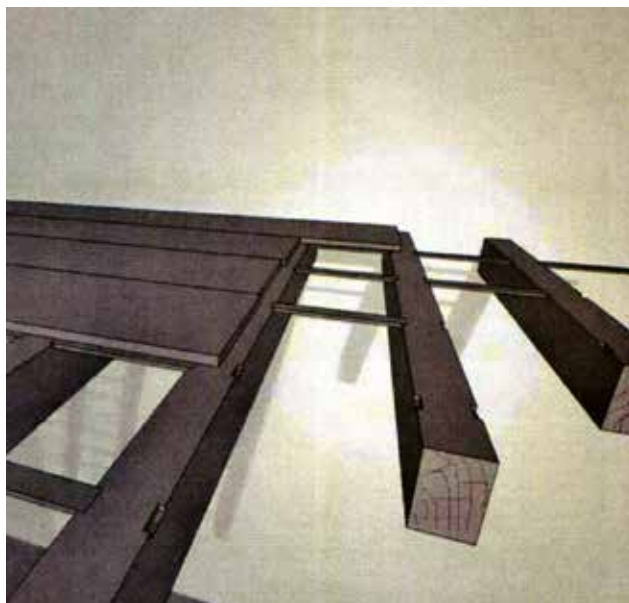
Konstrukcija nad drugim katom

Konstrukcija drugog kata nema kamenih konzola niti nazidnica, već su grede dimenzija 10 x 15 cm postavljene izravno u zid. U zapadnoj prostoriji su 32 grede sa svijetlim razmakom od 32 cm, a u istočnoj prostoriji je 30 greda sa svijetlim razmakom od 30 cm. Oba stropa opremljena su letvicama koje su uglavljene u gornju stranu greda, dimenzija 4 x 0,8 cm, nad kojima su postavljene podne daske, a uz zid su postavljene zaglavne daske. Grednjak je premazan s više slojeva uljnih lakova, u svijetlosivoj i plavoj boji (sl. 42, 43, 44).

U palači Radošević na tri etaže u velikoj je mjeri sačuvana građa iz vremena gradnje palače, a tijekom budućih radova sanacije palače očekuju se daljnji istražni radovi, te radovi restauracije drvenih konstrukcija.

Ističemo da u gradu Hvaru postoje i dvije kasnorenesansne rezbarene, ovješene tavanice koje zbog različitog sustava montaže (ovješeni horizontalni tabulari) nisu predmet ovog razmatranja. Prva se konstrukcija nalazi u brodu crkve sv. Kuzme i Damjana,⁴⁴ a druga je sačuvana djelomično i 1924. godine prenesena iz palače Kačić-Dimitri na kat jugozapadnog ugla zgrade arsenala, u nekadašnju

.....
44 Stropna konstrukcija crkve restaurirana je i rekonstruirana u sklopu zaštitnih radova na crkvi, koji su provedeni krajem 20. stoljeća.

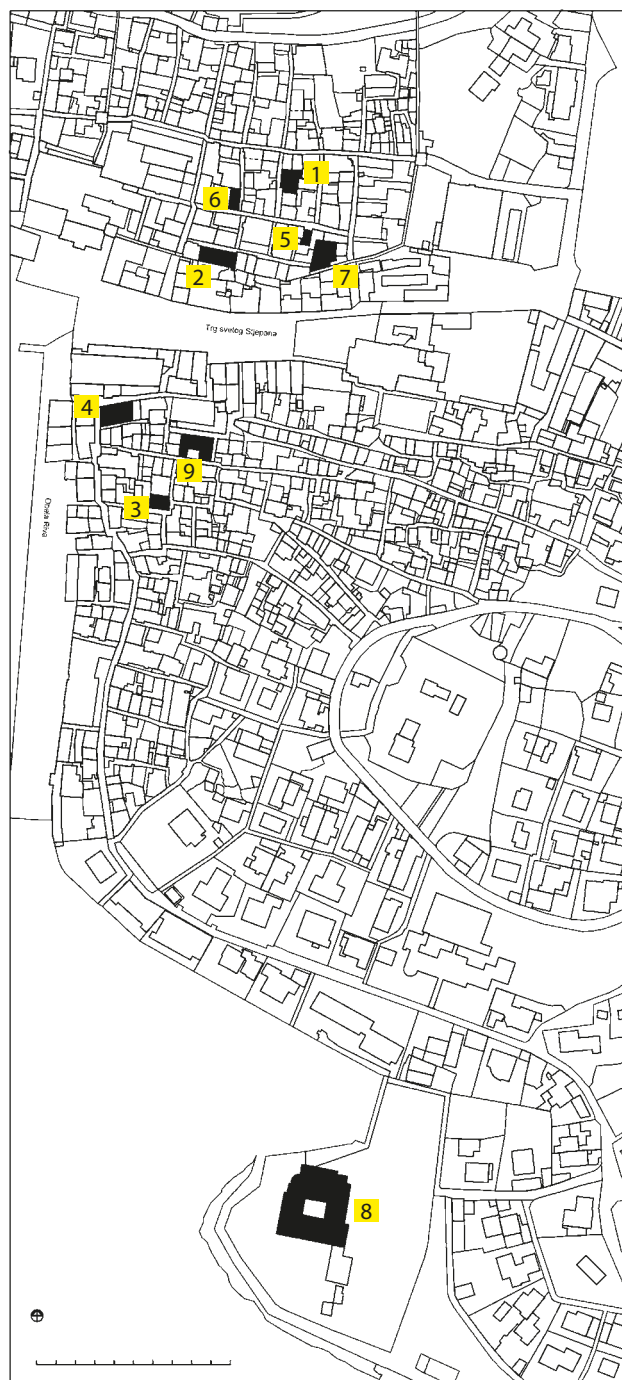
44 Prostorni prikaz montaže grednjaka drugog kata palače (dokumentacija: G. Sava' 2010.)

Spatial display of assembly of the palace second floor architrave (documentation: G. Sava' 2010)

gradonačelnikovu sobu.⁴⁵ Ova je konstrukcija sačuvana samo u fragmentima (naizmjenično postavljena kvadratna i poligonalna polja), tako da mnogi elementi konstrukcije nedostaju, kao i saznanja o izvornim dimenzijama prostorije za koju je bila izrađena.

Međukatne drvene konstrukcije povijesnih građevina fragilni su konstruktivni element, kako zbog ograničene trajnosti drva kao materijala izrade, tako i radi odabira načina konstruktivne sanacije. Drvo tijekom vremena propada pod utjecajem vlage, te djelovanjem štetočina (crvotočine, gljivica i dr.), što tijekom sanacije dovodi do djelomične ili potpune zamjene izvorne građe novom konstrukcijom. Tijekom 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, kada je znanje i primjena restauratorskih iskustava na sanaciji i restauraciji povijesnih drvenih konstrukcija tek u začetku, preferira se sanacija suvremenim materijalima, pa se drvene konstrukcije redovito zamjenjuju armirano-betonskim. U tom su razdoblju mnoge vrijedne tavanice nepovratno zamijenjene

.....
45 Prilikom prijenosa stropa iz palače Kačić-Dimitri na kat zgrade arsenala konzultiran je 1924. godine Konzervatorski zavod u Splitu i konzervator don Frane Bulić, koji temeljem usmenog dogovora piše Općini 30. lipnja 1924. godine *da će drvodjelac Josip Asanović obaviti posao prijenosa i smještaja stropa*, koji se sastoji od devet kasetiranih drvenih polja, četiri pravokutna i pet oktogonanih, uokvirenih visokim vijencima reljefne obrade u formi ovala, trostrukih ispupčenja i listova. U sredini polja postavljene su reljefne rozete koje je 1924. godine izradio Josip Asanović, a iz istog su razdoblja i daske koje nose kasete. Tijekom restauratorskih radova na demontaži plafona, provedenih 2014. godine, na poledini jedne daske pronađen je natpis olovkom: *Godina 1924., postavljeno gne 31. Jula od majstora Vicka Vucetić Barata, a dignut plafon sa kuće Gazari u gradu, koji već ima nekoliko stoljeća*. Vidi: Sava', G., Sava', Z. (2014.): *Projekt adaptacije i restauracija drvenog kasetiranog stropa iz bivše načelnikove sobe, Restauratorsko-konzervatorski izvještaj*, Split, 10.

45 Karta grada Hvara, legenda kuća s drvenim grednjacima: 1 Kuća Bartučević, 2 Palača Paladini, 3 Palača Gargurić, 4 Kuća Novak, 5 Kuća Bracanović, 6 Kuća Domančić, 7 Palača Jakša, 8 Franjevački samostan - kapitularna dvorana, 9 Palača Radošević

Map of the City of Hvar, Legend of houses with wooden architraves: 1 Bartučević House, 2 Paladini Palace, 3 Gargurić Palace, 4 Novak House, 5 Bracanović House, 6 Domančić House, 7 Jakša Palace, 8 Franciscan monastery - capitulatory hall, 9 Radošević Palace

suvremenim konstrukcijama. Iznimno je važno pravovremeno prepoznati postojanje izvorne građe u kući, koja je redovito sačuvana samo djelomično ili kao sekundarno upotrijebljen materijal prilikom kasnijih popravaka. Preliminarni istražni radovi redovito imaju manji obuhvat istraživanja, jer se kuća aktivno koristi za stanovanje ili neku

drugu namjenu, te investitor nerado financira puni opseg istražnih radova. Istražni radovi u punom opsegu provode se redovito tek kroz radove demontaže (prva faza radova sanacije građevine), kada je neophodno osigurati sudjelovanje konzervatora i restauratora, kako bi se građa prije demontaže dokumentirala te dobio puni uvid u cjelovitu konstrukciju. Valja napomenuti da samo stručno oko izvježbanog profesionalca na terenu može promptno detektirati sve elemente stilske konstrukcije neophodne u budućem postupku restauracije i rekonstrukcije. Istovremeno s arhitektonskim projektiranjem potrebno je pripremati i restauratorsku dokumentaciju, koja mora biti sastavni dio budućeg projekta, a arhitektonsko projektiranje interijera građevine mora respektirati prijedlog rekonstrukcije drvenih grednjaka, koji su sastavni dio cjelovite sanacije povijesne građevine. Stilske stambene građevine danas su redovito u privatnom vlasništvu, pa je i sama obnova, bilo za stambenu ili neku komercijalnu namjenu (turizam, poslovni prostori) redovito prepuštena privatnoj inicijativi. Zahtjev za restauracijom i rekonstrukcijom drvenih stilskih konstrukcija od strane privatnih investitora redovito je ocijenjen kao prespor, financijski prezahtjevan i u budućoj organizaciji prostora ograničavajući. Iznimno je važno status zaštite građevina ojačavati pojedinačnom zaštitom, koja omogućava istraživanje i restauraciju interijera, pa prema tome i stilskih drvenih konstrukcija, a za najvrjednije primjere osigurati pravovremenu potporu iz državnih fondova kako bi se osiguralo njihovo primjereno istraživanje, a potom i restauracija i rekonstrukcija (sl. 45).

LITERATURA

- Badurina, A. i drugi (1985.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 256-257.
- Domančić, D. (1960.): Reljef Nikole Firentinca u Hvaru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12, 172-179, Split.
- Duboković, N. (1960.): O građevinskom razvoju grada Hvara sredinom 15. stoljeća, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12 : 164-170, Split.
- Đapić-Kranjac, M. (2010.): *Gotičke drvene stropne konstrukcije na području Dalmacije*, diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija, Split, 54.
- Fabijanić, D., Grujić N. (2003.): *Dubrovački ljetnikovac*, Zagreb.
- Fisković, C. (1942.): Gotička drvena plastika u Trogiru, *Rad hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 276 :127-129, Zagreb.
- Fisković, C. (1977.): Graditeljstvo grada Hvara u 16. stoljeću, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 10 :455-470, Zagreb.
- Gamulin, A. (2005.): Kula Cega u Kaštel Starom – Konzervatorska istraživanja i radovi, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 28, Zagreb.
- Gamulin, A. (2009. – 2010.): Gotičko-barokna kuća Bartučević u Hvaru, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 34 :79-96, Zagreb.
- Grujić, N. (1991.): *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb, 190, 210.
- Grujić, N. (2001.): *Domus illorum de Caboga, Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 25 : 101-118, Zagreb.
- Grujić, N. (2013.): *Kuća u gradu*, Dubrovnik, 107, 138, 207, 209, 354-355.
- Kovačić, J. (2009.): *Franjevački samostan i crkva u Hvaru*, Zagreb, 18.
- Kovačić, V. (2008.): Samostan sv. Križa na Čiovu, u: *Dominikanci u Hrvatskoj, Katalog izložbe Dominikanci u Hrvatskoj* (20. 12. 2007. – 30. 03. 2008.):263-269, Zagreb.
- Marasović, M. (1990.-1992.): Srednjovjekovne drvene stropne konstrukcije u Splitu, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 16 :133-144, Zagreb.
- Menichelli, C., Scappin L. (2011.): *I solai lignei a Venezia, Venezia – forme della costruzione, forme del dissesto* :111-131, Venezia.
- Petricioli, I. (1972.): *Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike*, Zagreb.
- Petrić, M. (1996.): Obrti, usluge i službe na Hvaru u 15. stoljeću, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 12 :213-280, Split.
- Petrić, N. (2015.): Gotičke palače grada Hvara, *Zavičajju Hvaru*, (353-354):347-356, Split-Hvar.
- Petrić, N. (1977.): Sukobi plemića i pučana kroz izgradnju grada Hvara, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 10, 447-453, Zagreb.
- Sava' G. (2010.): *Palača Vukašinić – Izvješće o konzervatorsko-restauratorskim radovima*, Split.
- Sava', G. (2015.): *Preliminarni restauratorsko-konzervatorski elaborat za arhitektonsku opremu palače Paladini u Hvaru (krovište i s njim povezani dijelovi)*, Split.
- Sava', G. (2015.): *Restauratorsko-konzervatorski elaborat za arhitektonsku opremu kuće Domančić u Hvaru*, Split, 12.
- Sava', G., Sava' Z. (2014.): *Restauratorsko-konzervatorski izvještaj o izvedenim radovima – Projekt adaptacije i restauracija drvenog kasetiranog stropa iz bivše načelnikove sobe*, Split, 10.
- Šprljan, I. (2011.): Gotički drveni stropovi u Šibeniku i okolici – katalog i obnove, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 31-32/2007-2008, (161-162, 170-171): 161-173, Zagreb.
- Tudor, A. (1995.): Stambena arhitektura grada Hvara u 17. i 18. stoljeću, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 128.
- Tudor, A. (1998.): Prilog poznavanju utjecaja Jurja Dalmatinca u Hvaru, *Peristil* 41, (52):51-58, Zagreb.
- Tudor, A. (2011.): Obitelj Radošević i njihova barokna palača u gradu Hvaru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 35, (140, 146):139-156, Zagreb.

Vojnović, I. (2002.): Kuća – palača Jakša u Hvaru, predavanje održano na skupu *Dani Cvita Fiskovića*, Hvar, 30. rujna 2002.

Vojnović, I. (2015.): Palača Jakša u Hvaru, članak predan za tisak u časopisu *Prostor* 2015., ustupio autor.

Summary

WOODEN CEILING CONSTRUCTIONS IN THE CITY OF HVAR

Systematic research of wooden inter-floor architraves in the City of Hvar has been carried out as of the very end of the 20th century and has so far resulted in a total of 8 researched structures. The examples given here show a diverse complexity of construction, depending on the range and representativeness of the premises. Structures of a narrower range, up to 6 meters wide, bear the basic elements of beams (wall beam, beams, moldings, while the other decorative elements have been preserved sporadically), while three structures (Bracanović House, Jakša Palace and Domančić House) had a characteristic composite wall beam made, on the upper and lower part, of planks with a decoration of dentals or twisted rope. Standing out with its decorated elements is the so far poorly researched tabular on the Paladini Palace first floor, while the most elaborate construction is on the Bartučević House first floor, decorated with carvings (wedging planks with the motive of trilobe, supporting beam with twisted rope and flower decorations) and coloristic interpretation of said elements as well as florally painted moldings. The ceiling of the capitular hall of the Franciscan monastery is also painted, with the wall beam bearing stylized paintings in the form of small arcades, and floor planks bearing floral paintings. The most recent findings in the Domančić House indicate painted moldings with a stylized floral motive. Worth pointing out is the finding of the

wooden profiled eaves with wedging planks in the Paladini Palace, the only one preserved on the territory of Dalmatia. All the other elements reflect the usual typological construction elements, and since Gothic transits into Renaissance and later on into Baroque, the system of semi coffered ceiling prevails, where a secondary construction retains only the moldings covering floorboard joints, while transversal moldings shaping the coffered fields are lost. The majority of examples either do not present preserved remains of paintings or the beams are painted monochromatically and several times over, requiring additional research.

Since restoration of historical structures from the 60-ies of the 20th century was mainly done by installing a-b panels, we have witnessed many lost examples of original style constructions, while systematic research, restoration and reconstruction of structures has only been carried out in the past twenty odd years. A particular difficulty as to restoration lies in the fact that the structure is mainly to be found in private residential houses, and therefore this demanding restoration, often including slow and costly restoration procedures, is borne by private investors, which represents an obstacle to quality restoration. Therefore we deem necessary for the highest quality wooden constructions to be financed through restoration programmes supported by state aid.